

INFORMAȚII DESPRE TRANSILVANIA ÎN *RELAZIONI DI VITTORIE DELLE ARMI CESAREE SOPRA TURCHI* (SFÂRȘITUL SEC. XVII)

Florina Ciure*

INFORMATION ABOUT TRANSYLVANIA IN *RELAZIONI DI VITTORIE DELLE ARMI CESAREE SOPRA TURCHI* (END OF THE 17TH CENTURY)

Abstract

National Library of St. Mark's in Venice hosts a miscellany containing 84 opuscula entitled *Reports of the Imperial armies victories over the Turks*. At the second one there is a *Description of the city and the fortress of Oradea*, printed in Venice by Leonardo Pittoni, but not indicating the year of publication. Number 34 is a signed report on the conquests of Duke of Lorraine in Transylvania, published in Venice in 1687 and sold by Zuanne Batti in Saint Mark's Square. Numbers 35, 40 and 43 are in fact the same report, also dedicated to the victories of Habsbourg army in Transylvania, but with more precise information about the city of Cluj-Napoca, published in the same year in Venice and sold by Zuanne Batti. The reports 38 and 46 are dedicated to the conquest of Lipova, the first one analysed the military confrontation during the year 1687, the second one the final victory of Count Caraffa. This last report was published in 1688 by the Venetian editor Leonardo Pittoni. Number 48 is a report about the victories of Habsbourg's army under the leadership of general Heissler and the defeat of Emeric Thököly during the year 1688, sold by Zuanne Batti in Saint Mark's Square. At number 67 there is *A new and truthful report about the victories of the Habsburgs armies over the important castle of Beiuș*, reprinted, In Vienna, & in Venice, 1690, stating that it's been selling by [Giovanni] Batti in San Marco Square. The number 82 is dedicated to a distinctive *Report on the settlement, domination, blockade, siege and conquest of the important town of Oradea... at 5 June 1692*, published in the same year, at Venice by Girolamo Albrizzi.

These reports present in detail the actions of Imperial armies against the Ottomans, culminating with the conquest of the main cities of Transylvania. By publishing this documents, the Habsbourgs intend to popularise the successes of the Imperial armies, that after the failed siege of Vienna (1683), entered in possession of the territories of former Kingdom of Hungary holds by the Ottomans. This documents provides new evidences about a tumultuos period in the history of Transylvania in the seventeenth century. They attest, however, the level of knowledge of the realities of this part of Europe in Venice.

Keywords: Transylvania, National Library of St. Mark's in Venice, Habsburg Empire, Ottoman Empire, 17th century

Spre sfârșitul secolului al XVII-lea, în ciuda eforturilor militare și financiare ale otomanilor, Transilvania a trecut, încetul cu încetul, sub controlul Casei de Habsburg. La 9 mai 1688, din cauza presiunii exercitate de trupele imperiale conduse de generalul Caraffa, Dieta de la Făgăraș a hotărât ruperea legăturilor de vasalitate față de Poartă și punerea principatului sub controlul împăratului. Pe aceste baze legale, datorită în special armatei, care a exclus desfășurarea unor tratative libere, anexarea Transilvaniei devine o realitate. Mihail Apafi I a decedat la 15 aprilie 1690, iar la 20 aprilie i-a succedat fiul minor, Mihail al II-lea, care a devenit principe la vârsta de 13 ani. Însă, la 8 iunie, sultanul Soliman al III-lea l-a desemnat pe Emeric (Imre) Thököly drept principe al Transilvaniei.

Încă din anul 1678 Thököly își asumase rolul de comandant al revoltei antihabsburgice. O mișcare strategică din partea lui Thököly a fost căsătoria cu Elena Zrinyi (Zrinyi Ilona; Jelena Zrinska), văduva principelui Francisc Rákóczi I, ce a moștenit mari domenii în Slovacia și a pus la dispoziția soțului un teritoriu vast și mijloacele necesare pentru realizarea unei politici antihabsburgice și obținerea sprijinului otomanilor¹. În cursul aceluiași an, Thököly a capturat cetate după cetate de la împărat (Kosice, Fülek), iar în 16 septembrie 1682 sultanul l-a recunoscut drept rege al „Ungariei Superioare”. Împăratul Leopold I a ajuns la un armistițiu²

* Muzeul Țării Crișurilor, florinaciure@gmail.com.

¹ Jean Nouzille, *Transilvania zonă de contacte și conflicte*, Cluj-Napoca, 1995, p. 179.

² Casimiro Frescot, *Idea generale del Regno d'Ungheria; sua descrizione, costumi, Regi, e guerre; con i motivi dell'ultima sollevatione, invasione de' Turchi, assedio, e liberatione di Vienna, e progressi dell'armi cristiane. Al Reverendissimo Padre Domino Pietro Sagredo abate, e Presidente Generale della*

cu Thököly în primăvara lui 1681, când a convocat Dieta maghiară și i-a stabilit sediul la Ödenburg³. Ca urmare a insistențelor lui Thököly, Poarta intervine în favoarea acestuia în 1681, când forțele militare otomane au inițiat o campanie împotriva Imperialilor⁴. Thököly a continuat să insiste pe lângă Marele Vizir să acționeze împotriva Casei de Austria⁵, iar cum tratativele de la Ödenburg trenau pentru moment, a profitat de situație pentru a denunța armistițiul cu Viena. Thököly l-a sfătuit pe marele vizir să încerce chiar ocuparea Vienei, dar înfrângerea otomanilor sub zidurile orașului imperial (1683)⁶ a marcat ruperea echilibrului între cele două mari puteri și începutul reculului inexorabil al puterii otomane în Europa Central-Răsăriteană. Thököly a reînceput între timp ostilitățile militare, dar campania din 1685 a fost un dezastru. După cucerirea orașului Nitra de către Generalul Schultz, otomanii decid să-l încarcereze. La 15 octombrie 1685, Ahmed, pașa de Oradea, a ordonat arestarea lui Thököly; după dezmembrarea armatei sale, 5.000 de rebeli au reușit să se refugieze la Munkacs, oraș pe care Elena Zrinyi l-a apărat eroid de asediul imperialilor timp de trei ani, până în ianuarie 1688, când s-a predat generalului Caraffa⁷. Thököly a fost eliberat în anul 1686 și trimis cu o mică oaste în Transilvania, dar atât această expediție, cât și cea din 1688 s-au soldat cu eșec. Otomanii au devenit din nou suspicioși față de acesta, datorită atitudinii sale duplicitare, și l-au închis pentru a doua oară. La moartea lui Mihail Apafi, survenită la 15 aprilie 1690, era ales principe fiul său, însă în iunie sultanul îl numea pe Emeric Thököly pe tronul principatului. Cu ajutorul domnului Țării Românești, Constantin Brâncoveanu, și cu sprijinul otomanilor și al tătarilor, Thököly a obținut la 21 august 1690 victoria împotriva armatei imperiale în bătălia de la Zărnești, la sud-vest de Brașov, unde însuși generalul Donat Heissler a fost capturat⁸. Thököly a avut în Heissler un prizonier valid pe care să-l poată da în schimbul soției sale, Elena. Dieta Transilvaniei, convocată la 15 septembrie 1690 la Cristian, lângă Sibiu, îl alegea principe, confirmând *de jure* decizia sultanului⁹. Însă domnia lui Emeric Thököly a fost de scurtă durată, la data de 25 octombrie, același an, fiind înfrânt de către imperiali și nevoit să se refugieze în Țara Românească. Thököly, însă, a continuat să lupte alături de otomani pentru a bloca avansarea trupelor habsburgice. În ciuda eforturilor Porții, armata imperială a reușit să ocupe noi cetăți în Transilvania. Dieta de la Făgăraș, din 20 ianuarie 1691, l-a numit pe Gheorghe Bánffy regent până când Mihail Apafi ar fi ajuns la vârsta potrivită pentru

Congregazione Casinense, Veneția, 1684, p. 168.

³ Ekkehard Eickhoff, *Venezia, Vienna e i Turchi, bufera nel Sud-Est europeo, 1645-1700*, Milano, 1991, p. 370.

⁴ Ioan Moga, *Rivalitatea polono-austriacă și orientarea politică a Țărilor Române la sfârșitul secolului XVII*, Cluj, 1933, p. 112-145; Avram Andea, Susana Andea, *Principatul Transilvaniei sub suzeranitate otomană (1541-1691)*, în *Istoria României – Transilvania*, vol. I, Cluj-Napoca 1997, p. 617; László Benczédi, *The warrior estate in the Seventeenth century with special reference to the Thököly uprising (1678-1685)*, in *War and society in Eastern Central Europe*, vol. III: *From Hunyadi to Rákóczi, war and society in late medieval and early modern Hungary*, vol. editat de János M. Bak, Béla K, Király, Brooklyn College Press, 1982, p. 351-365.

⁵ C. Freschot, *op. cit.*, p. 165-166.

⁶ A se vedea: *La Sacra Lega contro la potenza ottomana. Successi delle armi imperiali, polacche, venete, e moscoviti; rotte e disfatte di eserciti de' Turchi, Tartari, e ribelli; assedj, e prese di città, piazze, e castelli; acquisti di provincie, di Regni; ribellioni, e sollevazioni nella monarchia ottomana; origine della ribellioni degli Ungheri, con tutti gli accidenti successivamente sopraggiunti dall'anno 1683 sino fine del 1689. Racconti veridici brevemente descritti da Don Simpliciano Bizozzeri, Barnabita Milanese, Milano, 1690, p. 290-297; Luigi Ferdinando Marsili, *BRIEVE STORIA, / In cui si narrano le cagioni della passata Guerra/ FRA LO/ IMPERADORE, E LA CASA OTTOMANA, / e ciocche nell'assedio di Vienna, / e per alcun tempo dappoi a Turchi avvenne, / Composta da Uno Storico Turco, / e nella nostra volgare favella ridutta. / All' Illustrissimo, & Eccellentissimo Signore/ IL SIG. PIETRO/ SENATOR GARZONI. / In Bologna, per Costantino Pisarri sotto le Scuole; all' Insegna di S. Michele, 1709. Con lic. de' Superiori, in *Scritti inediti di Luigi Ferdinando Marsili raccolti e pubblicati nel II centenario dalla morte a cura di comitato marsiliano*, Bologna, 1930, p. 137-140; Virgil Zaborovschi, *Istoria politice externe a celor trei principate, Țara Românească, Transilvania și Moldova, de la asediul Vienei (1683) până la moartea lui Șerban Cantacuzino și suirea pe tron a lui Constantin Brâncoveanu (1688)*, București, 1925, p. 17-45.**

⁷ J. Nouzille, *op. cit.*, p. 180.

⁸ Constantin Rezachevici, *Constantin Brâncoveanu – Zărnești 1690 –*, București, 1989, p. 183-208.

⁹ S. Andea, *Evoluții politice în secolul al XVII-lea. De la Ștefan Bocskai la Mihail Apafi*, în *Istoria Transilvaniei*, vol. II (*de la 1541 până la 1711*), coordonatori: Ioan-Aurel Pop, Thomas Năgler, Magyari András, Cluj-Napoca, 2005, p. 120.

a governa¹⁰. Diploma Leopoldină din 4 decembrie 1691, care a funcționat ca o Constituție pentru Transilvania, i-a recunoscut o poziție distinctă față de Ungaria și o organizare politică proprie, în interiorul Imperiului. Principalele instituții ale țării au fost, în realitate, subordonate Vienei, prin intermediul Cancelariei aulice, recent constituită (1694)¹¹. La 1 iunie 1696, Leopold I, care nu recunoscuse alegerea lui Mihail Apafi II, a ordonat ca acesta să fie condus la Viena și să-i fie conferit titlul de principe al Sacralui Imperiu Roman, cu o rentă anuală de 10.000 de florini, și cu obligația de a nu se mai întoarce în Transilvania. Ultimul principe al Transilvaniei, ales de Dietă, a fost exilat ca să nu împiedice, prin simpla sa prezență, anexarea Transilvaniei posesiunilor habsburgice. Tratatul de pace de la Carlowitz, din 26 ianuarie 1699, i-a încredințat împăratului toate teritoriile cucerite în cei paisprezece ani de război, și a constrâns Poarta să recunoască autoritatea efectivă a Casei de Austria asupra Transilvaniei¹².

Biblioteca Nazionale Marciana din Veneția găzduiește un miscelaneu conținând 84 de opusculi, intitulat *Relazioni di vittorie delle armi cesaree sopra turchi*¹³. Opusculele, ordonate mai mult sau mai puțin cronologic și constituite, în general, din două file format *in ottavo* se adaugă bogatului material propagandistic prin care Habsburgii doreau să-și facă cunoscute cuceririle fostelor teritorii ale Regatului Ungar aflate sub controlul Porții. În Italia interesul față de conflictele în desfășurare, foarte intens în 1683, s-a accentuat în anul următor, odată cu intrarea Veneției pe câmpul de luptă¹⁴. Cererea continuă de informații asupra desfășurării campaniilor militare a determinat publicarea, sub diferite forme, a unor foi manuscrise, mai mult sau mai puțin confidentiale, spre satisfacerea curiozității cititorilor¹⁵. Sursele erau dintre cele mai diferite. La bază putea fi o scrisoare sau un rezumat tehnic, cărora redactori anonimi le adăugau ulterior alte detalii. Adesea, mai ales pentru evenimentele care priveau monarhia habsburgică, matricea era o foaie volantă apărută mai întâi la Viena. Era o practică frecventă în Italia ca rapoartele publicate în altă parte să fie reluate și tipărite *ad litteram*, iar într-un oraș putea fi retipărit succesiv același text. Orice minim succes într-un asediu sau bătălie era prezentat detaliat publicului. Scrisori ale militarilor implicați în campaniile militare, *avvisi* recuperate din gazetele vieneze erau cu promptitudine tipărite și răspândite în mod constant¹⁶.

Cea mai mare parte a opusculilor din acest coligat au fost tipărite la Veneția (50), unele au apărut în alte orașe italiene, precum Milano (1) sau Treviso (1), sau simultan în două orașe: Milano și Treviso, sau Viena și Veneția (8). Intervalul cronologic este cuprins între 1683 și 1693, iar printre editori se regăsesc Leonardo Pittoni, Francesco Batti, Girolamo Albrizzi, Giuseppe Prosdocimo sau Giovanni Cagnolini. Leonardo Pittoni a fost un editor și vânzător de cărți activ la Veneția, în *Merzeria a San Salvatore*, între 1680 și 1712, în timp ce Girolamo Albrizzi va deveni figura emblematică din perioada de debut a jurnalismului tipărit venețian, fondatorul unei dinastii care până în prima jumătate a secolului al XIX-lea va deține monopolul producției de foi periodice de orice fel¹⁷, ca de altfel al primelor ziare militare – *Giornale dal campo cesareo*, care urmărea zilnic operațiunile militare. În schimb, Giuseppe Prosdocimo a deținut o mică tipografie, fiind foarte activ în publicarea acestui tip de „rapoarte” și avându-l ca asociat pe vânzătorul ambulant Batti, cel care se ocupa cu distribuirea lor prin orașul dogilor¹⁸.

Între aceste opusculi sunt câteva referitoare la Transilvania. Unele descriu în detaliu operațiunile militare desfășurate de armata imperială pe teritoriul transilvănean, altele se referă la acțiunile lui Emeric Thököly, în timp ce altele sunt axate pe cucerirea unui oraș. Trei dintre acestea vorbesc în general despre cucerirea Transilvaniei, primul din anul 1687, dedicat victoriilor ducelui de Lorena, altul din 1691, consacrat victoriilor principelui Ludovic de

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, București, 1998, p. 270; Gheorghe Platon, *Tra gli Imperi Ottomano, Austriaco e Turco (nei secoli XVI-XVIII)*, în *Una storia dei Romeni. Studi critici*, coord: Stephan Fischer-Galați, Dinu C. Giurescu, I.-A. Pop, Cluj-Napoca, 2003, p. 206.

¹² J. Nouzille, *op. cit.*, p. 182.

¹³ *Rapoarte despre victoriile armatelor imperiale asupra turcilor*.

¹⁴ Mario Infelise, *Prima dei giornali. Alle origini della pubblica informazione (secoli XVI e XVII)*, Roma-Bari, 2002, p. 124.

¹⁵ *Ibidem*, p. 125.

¹⁶ *Ibidem*, p. 126.

¹⁷ Giorgio E. Ferrari, *Albrizzi, Girolamo*, în *Dizionario biografico degli Italiani*, vol. 2, Roma, 1960, p. 58.

¹⁸ M. Infelise, *op. cit.*, p. 128.

Baden, iar un altul despre izbânzile de la granițele Transilvaniei (1691), care se adaugă celor dedicate acțiunilor victorioase din Arad (1686); Șimleu și Cluj (1687), Lipova (1687, 1688); Brașov (1689), Beiuș (1690), Caransebeș și Lugoj (1691), Oradea (1692).

O notă aparte face opusculul nr. 2 consacrat descrierii Oradiei, care nu conține informații despre data apariției, ci doar indicații referitoare la editor¹⁹. Aceste informații sunt preluate din cartea lui Ercole Scala, *L'Ungheria compendiata*, publicată de Leonardo Pittoni la Veneția în 1687²⁰, după prima ediție apărută la Modena în urmă cu doi ani, dar fără hărțile cu care fusese îmbogățită. În afara datelor de natură geografică, cele referitoare la locuitori, la religia acestora, documentul aduce în discuție evenimentele importante care au marcat istoria orașului, ca de exemplu cucerirea otomană din 1660: „prin forța armelor s-au văzut constrânși acel Prezidiu și locuitorii să-i cedeze Cetatea lui Ali Pașa, care în 1660 a atacat-o cu 50.000 de combatanți; pentru că în afara morții lui Ratz lanos, care era comandantul ei, zi de zi vedeai micșorându-se și garnizoana și proviziile, și din ce în ce mai disperăți în speranța de a avea un ajutor valid, în data de șapte a lunii august s-a reușit anihilarea rezistenței aceluia curajos Prezidiu, care împreună cu cetățenii, cu 300 de care s-a îndreptat spre Debrecen, și astfel această importantă cetate cade în mâinile dușmanului comun”²¹.

Informații foarte asemănătoare despre Oradea conține și opusculul 82, publicat de Girolamo Albrizzi în 1692²². După descrierea orașului: „la Granițele Ungariei și Transilvaniei, pe malurile râului Criș, mai numit Kreisch, Korosch și Keres, se ridică orașul Oradea, denumit și Oradea Mare, sau GrosVvardein, cheie nu numai a Ungariei Superioare ci și a Transilvaniei”, documentul prezintă evenimentele care s-au succedat după anul 1687, campania militară din 1691 ce a precedat cucerirea definitivă a orașului, care este expusă detaliat²³. Informațiile referitoare la oraș au fost preluate din cartea *L'Origine del Danubio*²⁴, atribuită germanului Sigmund von Birken și tipărită de Albrizzi la Veneția în 1684²⁵.

După cum am mai afirmat, în opuscul sunt adăugate informații referitoare la evenimentele din anul 1691, când Principele Ludovic de Baden a fost însărcinat cu instituirea blocadei asupra cetății Oradea, și îndeosebi cele din 1692, când Generalul Heissler a primit ordinul să o asedieze. Sunt prezentate în detaliu operațiunile militare desfășurate pe parcursul lunii mai și încheiate cu victoria imperialilor la 5 iunie, după 32 de ani de stăpânire otomană. În afara unor mici inexactități, documentul păstrat în Biblioteca Nazionale Marciana din Veneția ne oferă informații veridice asupra cuceririi orașului de către habsburgi, confirmate de alte izvoare din epocă.

Din rapoartele amintite reiese că prezentarea cuceririi unui oraș transilvănean se desfășura după un model: la început descrierea orașului, a locuitorilor săi, iar apoi a evenimentelor care i-au marcat trecutul. Se pare că nu urmează acest model tocmai opusculul dedicat cuceririi orașului Arad²⁶, care debutează cu desfășurarea evenimentelor, singura mențiune fiind cea

¹⁹ *Descrizione della citta', e fortezza del Gran Varadino*, In Venetia, Presso Leonardo Pittoni.

²⁰ *L'Ungheria compendiata dal Signor Conte Ercole Scala. Nuovamente stampata con le città più rimarcabili di quel Regno, che cadono scolpite all'oculare inspetione, come pure descritta la serie d'ogni suo Regnante, insieme con le più esatte prerogative, che universalmente accompagnano il Paese, riti, e costumi di quei popoli, e nel fine i gloriosi progressi fatti dall'armi Cesaree nel medesimo Regno dalla liberatione di Vienna, anno 1683, infino all'anno 1686; con l'assedio, e presa della Real Città di Buda, & altri felici successi. Consacrata Alla Sacra Cesarea Real Maestà di Eleonora Maddalena Teresa Imperatrice de' Romani sempre Augusta, nata Principessa di Neuburg*, Veneția, 1687, p. 47-48.

²¹ *Descrizione della citta', e fortezza del Gran Varadino*.

²² *Distinta relatione del Sito, Dominio, Bloccata, Assedio, e Conquista dell'Importante Piazza di Gran Varadino ne' confini dell'Ungheria Superiore, e Transilvania, presa dall'armi imperiali li 5 giugno 1692*, In Venetia, MDCXCII, Per Girolamo Albrizzi. Con Licenza de' Superiori.

²³ A se vedea: F. Ciure, *Cucerirea Oradiei de către imperiali (1692) într-un izvor venețian contemporan*, în *Crisia*, 2018, p. 125-134.

²⁴ *L'origine del Danubio, con li nomi antichi, e moderni di tutti li Fiumi & Acque, che in esso concorrono, come anche delli Regni, Provincie, Signorie e Città irrigate dal detto Fiume, fino dove sbocca nel Mare Eusino, adornato con 44 Figure in Rame, dedicata all'Illustrissima & Rev. Sig. il Sig. Pietro Lione, Vescovo di Ceneda, e Conte di Tarzo*, in Venetia, MDCLXXXIV, All'Insegna del Nome di Dio, dietro la Chiesa di S. Zulian, Con Licenza de' Superiori e Privilegio.

²⁵ Vezi: Valentina Oneț, *Dunărea într-o veche tipăritură venețiană de la 1685*, în *Axis libri*, an IV, nr. 11, iunie 2011, p. 2-3.

²⁶ VERISSIMA, E DISTINTA RELATIONE DELLA PRESA DI ARAD FORTEZZA Nell'Vngaria Superiore

referitoare la poziția geografică: „loc situat pe Râul Mureș, aflat la patru ore de Timișoara, & la trei de Giula”²⁷.

Poate din cauza neatenției celui care a legat împreună aceste foi volante, găsim trei copii ale aceluiași opuscul, dedicat cuceririi localităților Șimleu și Cluj, numerotate cu 35, 40 și 43²⁸. Raportul datat 1687 și vândut de Zuanne Batti, care începe cu convingerea că „lumea creștină se bucură de victoriile armatei imperiale, mai ales că de fiecare parte se aud doar succese răsunătoare”, continuă să prezinte în detaliu acțiunile corpului de armată condus de Carol de Lorena pe teritoriul transilvănean²⁹.

Unele opuscul fac referire la victoriile unor generali ai armatei imperiale, fără a fi precizate toate localitățile. La numărul 34³⁰ este inclus un raport dedicat victoriilor Ducelui de Lorena³¹ în Transilvania, publicat la Veneția în 1687 și comercializat de Zuanne [Giovanni] Batti în Piazza San Marco. Opusculul cu indicația 48³² ne vorbește de cuceririle armatei imperiale sub conducerea generalului Heissler și înfrângerea lui Emeric Thökölly³³, iar la numărul 78³⁴ este inclus un raport dedicat izbânzilor transilvănene ale lui Ludovic de Baden, publicat la Viena și Veneția în 1691, și comercializat de același Zuanne [Giovanni] Batti în Piața San Marco.

Rapoartele ne oferă informații detaliate asupra numărului combatanților, dispunerii efectivelor militare, desfășurării luptelor, a foloaselor obținute de câștigători și a sortii celor învinși după căderea cetăților în mâinile imperialilor.

Două opuscul, 38³⁵ și 46³⁶, sunt consacrate cuceririi localității Lipova, primul analizează confruntările militare din anul 1687, în schimb al doilea victoria repurtată de Conte de Caraffa,

---

sotto li 19. Dicembre 1686. DALL'ARMI CESAREE Con la morte del Bassà di Soffia, e Migliara di Turchi, tagliati á pezzi, e quantità di schiavi fatti prigioni, e con vn grande ricco bottino, consistente in Caualli, Armi, & ogni sorte di equipaggio Turchesco, che si trouaua in quella Piazza di detto Bassà di Soffia. IN VENETIA, MDCLXXXVI, Con Licenza de' Superiori.

²⁷ Vezi: F. Ciure, *Cucerirea Aradului de către Habsburgi (1686) într-un izvor venețian contemporan*, în *Crisia*, XLVI, 2016, p. 111-116.

²⁸ NUOVA, E VERA DISTINTA RELATIONE Dell'Acquisto fatto delle Città, e Castelli DALL'ARMI CESAREE, SOTTO IL COMANDO DEL SERENISS. DI LORENA. In Transilvania il CASTELLO DI SOMBIO, e la CITTÀ DI CLAUDIOPOLI. Sotto quello del Sig. General di Cavalleria il Conte di Dunnevalt in Schiavonia LA CITTÀ DI POSSEGA, Metropoli del Regno. Sotto quello del Sig. Vice General Conte Esterhasi, e del Sig. Colonnello Areizaga nei contorni di Alba Regal. A FORTEZZA DI PALOTTA, E LI CASTELLI DI COGAKO, IN VENETIA, Per il Prodociamo, M.DC.LXXXVII. CON LICENZA DE' SUPERIORI. Si vende da Zuanne Batti in Piazza di S. Marco.

²⁹ Vezi: F. Ciure, *Le conquiste degli Asburgo in Transilvania (1687-1688) in alcune fonti veneziane coeve*, în *Studia historica ac danubiana*, nr. 1-2, 2016, p. 92-93, 97-98.

³⁰ NUOVA, E DISTINTA RELATIONE Di quanto è seguito nella TRANSILVANIA Sotto il Comando del Serenissimo DUCA DI LORENA Che in tutte quelle Piazze importanti di quel Principato si è posto il presidio Cesareo, 32000. Persone. IN Venetia, MDC.LXXXVII. Con Licenza de' Superiori. Si vende da Zuanne, Batti in Piazza di San Marco.

³¹ Carol de Lorena (1643-1690), feldmareșal în armata imperială, l-a ajutat pe regele Poloniei, Jan Sobieski, în bătălia de la Viena (1683), și a condus operațiunile militare atât în primul (1684) cât și în al doilea asediu al Budei (1686).

³² NOVA VERA, E DISTINTA RELATIONE Della segnalata Vittoria Ottenuta DALL'ARMI IMPERIALI Con la Rotta, e fuga data al Ribelle Techeli, e con la morte di quantità de suoi seguaci, oltre molti prigioni, e con l'acquisto di Bandiere Cavalli, e Monitioni, cosi da Bocca come da Guerra. SOTTO IL COMANDO DEL GENERAL HEISLER IN VENETIA, M. DC. LXXXVIII. Con Licenza de' Superiori. Si vende da Zuanne Batti in Piazza di San Marco.

³³ Vezi: F. Ciure, *Le conquiste degli Asburgo in Transilvania (1687-1688)*, p. 95-96, 100-101.

³⁴ NOVA VERA, E DISTINTA RELATIONE Della Liberatione del Principato di TRANSILVANIA DALL'ARMI CESAREE Con la fuga data a Turchi, e Tarteri, che fuggirono con precipizio, lasciando in abbandono li loro Cannoni, e parte del Baggaglio, Cavalli, e Camelli, & con la Ritirata del TEKELI. SOTTO IL COMANDO DEL SERENISSIMO PRENCIPE LUDOVICO DI BADEN. IN VIENNA, & In Venetia, Per il Prodociamo 1691. CON LICENZA DE' SUPERIORI. Si vende dal Batti in Piazza di San Marco.

³⁵ VERISSIMA, E DISTINTA RELATIONE Della Vittoria ottenuta Dall'Armi Imperiali Contro gl'Ottomani Dell'acquisto fatto della Città DI LIPPA Luogo Turchesco situato sul Fiume Merisch dieci leghe lontano da Segedino, Con la morte di una quantità di Turchi, e fatti 100 prigioni, e con un Bottino considerabile Cavalli, Armi, & Monitioni cosi da bocca come da guerra, e altro che si trovava in quella Città. IN VENETIA, MDCLXXXVII. Ristampata per G C. Con Licenza de' Superiori.

³⁶ Verissima, & Autentica RELATIONE Dell'Aquisto della Considerabile Fortezza DI LIPPA Presa dall'Armi Imperiali sotto il Commando del Signor CO: CARAFFA. IN VENETIA. M, DC. LXXXVIII. Per Leonardo Pittoni. CON LICENZA DE' SUPERIORI.

acest ultim raport fiind publicat în 1688 de către Leonardo Pittoni³⁷. Prezența celor două opusculă este o dovadă a confruntărilor continue dintre otomani și habsburgi, demonstrând că uneori cuceririle acestor teritorii erau de scurtă durată. Lipova va face parte din monarhia hasburgică începând cu 1718, ca de altfel și Lugojul.

Opusculul 81 este dedicat chiar cuceririi Lugojului în anul 1691, care este prezentată în detaliu, în conformitate cu raportul primit de la domnul Andrea Brentano, fost căpitan al Poștei din Belgrad. Având în vedere că „inamicul ieșise din LUGOS pentru a merge să încaseze contribuțiile la Faschet [Făget?]”, colonelul Polland „s-a pus în mișcare în data de 8 luna curentă cu regimentul său de dragoni și cu o mie de sârbi, cu intenția de a tăia calea inamicului, dar cum acesta se retrăsese deja, nu a întâlnit pe nimeni”³⁸. Sfârșitul cetății Lugoj, ca de altfel a altor fortificații din Banat are loc în jurul anului 1700, imediat după pacea de la Carlowitz, când a fost distrusă intenționat, în conformitate cu înțelegerile dintre otomani și imperiali.

În timpul anului 1691 operațiunile militare se extind în împrejurimile Caransebeșului, după cum este amintit în opusculul 79, publicat la Viena și Veneția și vândut de Zuanne Batti: „S-au primit vești din acele părți, că domnul Colonel Baron de Polland l-a trimis pe Căpitanul Suprem sârb Domnul Antonio spre Fackot [Potoc?], loc prevăzut cu două rânduri de palisade și șanțuri de apă în împrejurimile Caransebeșului, cu scopul de a scoate vitele, dar comandanții turci au ieșit să-l împiedice, însă au fost repinși cu putere de către acest căpitan sârb, și persecutați cu atâta vigoare, încât ai noștri au pătruns cu inamicul în cetate, unde au tăiat bucăți 500 de turci bine echipați, și după ce au jefuit-o și i-au dat foc, au abandonat-o”³⁹.

Unele opusculă sunt dedicate unor evenimente importante pentru istoria unui oraș și, în consecință, pentru desfășurarea acțiunilor militare ale imperialilor. Incendiul care a devastat orașul Brașov în 1689 este descris în raportul cu numărul 61⁴⁰. La fel ca în cazul Oradiei, și aici găsim informații referitoare la geografia și la istoria orașului, cât și la locuitorii săi: „Orașul episcopal Chronstat, Conad sau Conadium” se caracterizează prin așezarea excelentă, clădirile frumoase, grădinile splendide, comerțul intens, turnurile maestuoase, fiind „norocos pentru că a fost ultimul în această campanie, când Maiestatea sa s-a făcut stăpână pe toată Transilvania, înrolat și el printre alte glorioase cuceriri ale sale”. „A fost pradă turcilor în anul 1547. S-a întors la armele imperiale în 1552, dar nefiind întărit cu fortificațiile necesare pentru a rezista invaziei tătare, a fost abandonat de către Imperiali”, în 1604 fiind întărit de transilvăneni pentru a putea respinge forțele inamice. Se fac referiri și la fertilitatea pământului, din satele din împrejurimi fiind aprovizionat cu de toate, spre norocul locuitorilor săi, care beneficiază și de pe urma podgoriilor de unde se produce vin de calitate.

Foarte poetică este descrierea incendiului din 1689, care aproape că a distrus întreg orașul: „A izbucnit acest oribil Vezuviu cu atâta violență și a năvălit din patru unghiuri ale orașului, care devenise o Etna arzând, un Mongibello scânteind, o Troie în flăcări, un adevărat Infern”, căci „se înălțau încontinuu flăcările la cer pentru a imita Soarele, și în două ore a fost devorat de acestea. Era un spectacol dezolant să privești confuzia acelor popoare, care nu vedeau decât moarte și teroare. Într-o astfel de stare de urgență, unul reușea să-și salveze tatăl bolnav, altul fiul inocent, și din acea închisoare arzând să găsească cu greu o cale de a scăpa cu viață. Fugeau despletite Euridicile din acest Iad, iar Elene abandonate deplângeau

³⁷ Vezi: F. Ciure, *Le conquiste degli Asburgo in Transilvania (1687-1688)*, p. 93-94, 98-100.

³⁸ NOVA, VERA, E DISTINTA RELATIONE Della Presa della Piazza DI LUGOS Con Morte di gran nu. di Turchi, e Tartari, Mori, e Priggioni, &c. SOTTO IL COMMANDO DEL SIG. COLONELLO BARON DI POLLAND, Ne'Confini della TRANSILVANIA, & con un Ragguaglio de altri Buoni Successi nella Croatia DALL'ARMI CESAREE. IN VIENNA, & IN VENETIA, M.DC. LXXXI. CON LICENZA DE'SUPERIORI. Si vende dal Batti in Piazza di San Marco.

³⁹ NOVA VERA, E DISTINTA RELATIONE Della Vittoria Ottenuta DALL'ARMI CESAREE Con la sorpresa delle PIAZZE di FACKOT, e di VARADIA, dove restorono morti in un Conflitto num 500. Turchi, e nell'altro n. 300. Ne'Confini di CARANZEBES. SOTTO IL COMMANDO DEL SIG. COLONELLO BARON DI POLLAND. IN VIENNA, & In VENETIA, M. DC LXXXI. CON LICENZA DE'SUPERIORI. Si vende dal Batti in Piazza di San Marco.

⁴⁰ NOVA, E DISTINTA RELAZIONE Del Stupendissimo, e mai più udico Fuoco occorso nella città di CHRONSTATT nella Transilvania, e nella Fortezza di Honot in Ongaria Superiore ambi dalli fondamenti incendiate con notabilissimi danni, e morte di persone combuste con il Fuoco anche occorso di qualche rimarco la settimana passata nella Città di Vienna Li 16. Maggio 1689. IN VENETIA, M. DC. LXXXIX. Con Licenza de' Superiori.

această nouă Troia distrusă”. Regretă că „a fost distrus și acoperit de cenușă cel mai frumos oraș din Transilvania, plin de oameni și de bogății considerabile, nu numai de autohtoni, ci și de refugiați valahi, care s-au retras aici cu bunurile lor pentru a se feri de invazii și de atacurile tătarilor”. Raportul continuă să prezinte daunele majore suferite de cetățeni și de către comandantul armatei imperiale, dar și să-i considere vinovați pe rebeli că ar fi incendiat orașul. „Printre ființele vii nu există nicio amintire a unui foc atât de distrugător sau a unor indundații atât de înspăimântătoare, care cu atâta violență și în așa scurt timp a provocat în mod barbar asemenea daune”. „Aurul și argintul transformate în lichid se vedeau curgând pe ziduri, în mod bizar acoperite de mercur, focul s-a răspândit în cartierul valahilor, care în scurt timp a fost distrus, fiind el lipit de oraș, și spre poarta principală, unde cu mai multă ardoare, acest element crud își împrășca furia”. „Nu a lipsit implicarea asiduă și zeloasă a domnului Colonel Baron de Pace, comandantul trupelor imperiale, care s-a angajat cu întreg corpul armatei pentru conservarea castelului”, punând la loc sigur muniția și praful de pușcă. Cu tot efortul depus, daunele au fost importante, „o doamnă a pierdut 400.000 de florini, iar 100 de persoane au fost victimele acestui element barbar”, pe lângă proviziile de grâu, vin și altele de-ale gurii, suficiente pentru întreținerea unei armate numeroase. În plus, „tot bagajul domnului colonel a ajuns pradă flăcărilor, care era consistent”, abia a reușit să-și salveze la timp viața. „Nu a fost cu totul lichidat incendiul, căci focul a fost pus intenționat, adică nu a fost un accident, existând dubii asupra unui complot, de fapt au fost oamenii angajați de către rebeli care au făcut un spectacol așa înfricoșător”.

În *Raportul despre peștera găsită în stânca din Dunăre*, publicat în 1691 și notat cu nr. 76⁴¹, sunt relatate informațiile conținute în scrisorile trimise „din orașul arhiepiscopal Brașov în Transilvania”, în data de 22 mai, conform cărora „a fost găsită o gaură într-o mare peșteră deasupra fluviului Dunărea”, pe care „în antichitate romanii o închideau cu un mare lanț și ea se numea Peștera de la Pescabara, aflată la o distanță de trei ore de Piscova [Panciova?]”. Prin urmare, „acum Colonelul Conte Veterani, cu prudența-i cunoscută, a trimis mai multe persoane pentru a o recunoaște”, căci „se găsea îngropată într-un mare munte de pământ, acoperită la suprafață de arbori și de ierburi”. După ce a fost excavat locul, „a fost găsită gaura, adică poarta mării intrări, capabilă să închidă peste 100 de oameni, care întăriți cu tunuri, arme și alte piese de artilerie”, puteau împiedica „orice barcă a turcilor inamici să treacă în amonte pentru a ajunge la Belgrad sau în alte orașe aflate în posesia barbarilor otomani”, întrucât în acea zonă bărcile trebuiau să fie trase cu coardele, „neputând atât de ușor să se apropie de acea gaură din cauza repeziciunii apei, a vârtejurilor și abisurilor pe care le face în acel loc, și a calității pietrei și înălțimilor de pe care se putea trage cu tunul, apărate de solul stâncos, modelat de natură”, dar „nici pe pământ nu ar putea trece vreunul, prin munții impracticabili și râpele adânci de acolo”. Și apărătorii acelei peșteri vor avea provizii pentru multă vreme, având mari speranțe că, „cu ajutorul lui Dumnezeu va reuși demersul de a respinge dușmanul, când ar dori să încerce să transporte ajutoare prin acel loc, ceea ce va fi în avantajul Armatei Imperiale și în dauna puterii otomane, care fără îndoială că nu va putea să-și transporte pe apă armatei sale, nici la Belgrad, muniții și provizii, nici alte lucruri necesare”⁴². Peștera Veterani, după cum este numită astăzi, va fi atacată de un corp de oaste otomană la sfârșitul lui martie 1692. Chiar dacă primele incursiuni ale navelor Porții au fost respinse, după un asediu de 45 de zile, trupele imperiale se văd nevoite să predea peștera otomanilor.

Un spațiu cuprinzător ocupă acțiunile militare ale lui Emeric Thököly. Operațiunile întreprinse de acesta sunt înregistrate de multe alte rapoarte, nu numai de cele axate pe cucerirea unei localități transilvănene. În afara raportului 48, dedicat înfrângerii lui Thököly de către armata imperială condusă de generalul Heissler, vândut de Zuanne Batti în Piața San

⁴¹ Nova Vera, e Destinta RELAZIONE VENUTA DA VIENNA Li 10. Giugno 1691: Del grandissimo Sasso, ritrovato sopra il fiume Danubio, capace di rinchiudervi 100. Persone armate in fito oportuno di fugare l'Inimico, ed'impedirlo da soccorer la Piazza di Belgrado, ed'altre dall'Ottomana Barbarie possedute, Con i progressi del Prencipe Antonio Tenente Colonello de Rasciani, e tutti gl'aquisti, e Vittorie fatte dall'Armi Cesaree contro il Trace inimico sin al giorno presente. IN VENETIA, M.DC.XCI. Presso Dom. Miloc. Con Licenza de' Superiori.

⁴² Vezi: F. Ciure, *Cucerirea Belgradului de către habsburgi în izvoare venețiene de la finele secolului al XVII-lea*, în *Analele Banatului*, 25/2017, p. 203-212.

Marco, informații despre acțiunile sale militare și diplomatice se regăsesc în opusculul 13⁴³, care face referire la abandonarea orașului Pest și la iertarea cerută de Thököly împăratului în 1686, ca de altfel în cel semnalat cu nr. 21⁴⁴ și datorat lui Giovanni Cagnolini, „despre modul în care a fost condus Tekely [...] în Adrianopol” în anul 1685, și despre perioada detenției sale la Oradea, expusă în cel indicat cu numărul 22⁴⁵.

Documentele găzduite în Biblioteca Marciana din Veneția oferă noi mărturii despre confruntările dintre habsburgi și otomani pentru cucerirea Transilvaniei la finele secolului al XVII-lea. Tipărirea și comercializarea lor în orașul dogilor este o dovadă a interesului manifestat de imperiali pentru popularizarea victoriilor lor împotriva Imperiului Otoman, după asediul eșuat al Vienei din 1683, dar și o mărturie a cunoașterii realităților din această parte a Europei la Veneția. Este de remarcat că aceste „ziare”, tipărite în vreo 100 de exemplare, ofereau publicului nu numai detalii precise despre acțiunile militare care au dus la pierderea Transilvaniei de către trupele otomane, ci și despre alte evenimente considerate relevante pentru facilitarea victoriei armatei imperiale, cât și descrieri exacte ale orașelor cucerite de Habsburgi. În ceea ce privește exactitatea celor relatate, remarcăm că informațiile sunt preluate din sursele imperiale sau sunt furnizate de persoane care au asistat la operațiunile militare, dar având în vedere că avem doar perspectiva învingătorilor, există întotdeauna posibilitatea exagerării propriilor virtuți. Oricum, detaliile furnizate de aceste foi volante ocazionale sunt importante pentru reliefarea unei perioade tumultuoase din viața provinciei transilvănene.

Anexă documentară

Biblioteca Nazionale Marciana, Misc. 449, *Relazioni di vittorie delle armi cesaree sopra turchi*

Op. 61: NOVA, E DISTINTA RELAZIONE Del Stupendissimo, e mai più udito Fuoco occorso nella città di CHRONSTATT nella Transilvania, e nella Fortezza di Honot in Ongaria Superiore ambi dalli fondamenti incendiate con notabilissimi danni, e morte di persone combuste con il Fuoco anche occorso di qualche rimarco la settimana passata nella Città di Vienna Li 16. Maggio 1689. IN VENETIA, M. DC. LXXXIX. *Con Licenza de' Superiori*.

L'Episcopale Città di Chronstat, Conad, ò Conadium situata fra l'aque del Fiume Moratz Nobilissima per il sito, vaghissima per gl'Edificij delitiosissima per i giardini, richissima per i trafichi, maestosissima per le Tori, e fortunata per esser quest'ultima Campagna, quando la Cesarea Maestà si rese Padrone di tutta la Transilvania arolata anch'essa frà l'altre sue gloriose conquiste; Fù preda de Turchi l'anno 1547. tornò all'Armi Imperiali l'Anno 1552, che non munita d'equivalenti fortificationi a mantenerla sicura dall'invasione de Tatarsi, fù da Imperiali abbandonata, e da Trāci sorpresa, a quali l'Anno 1604. fù da Transilvani levata, ed'in modo fortificata, per ribattere forze inimiche, e frà più ardui cimenti riportarne gloriosa degl'inimici la palma. La sua fertilità è d'impossibile redirla, mentre si vede dalle vicine Campagne del continuo provista d'ogni bisogno, e desiderabile lautezza da quei fortunati abitanti, parendo che colà il S. più che altrove ne comunichi con destinta partialità più benigna proprii influssi, poiche rende così perfetta l'isquisitezza dell'Vue, e si raccolgono copiose in quelle vigne adiacenti, che spremuto il liquore non si dà bevanda, che in qualità l'adegui. La tanta felicità di quei popoli fù sempre rocha dalle turbolenze del Tekely, che pretendeva renderla con il resto della Transilvania tributaria, e far gemere l'insoferibil giogo del suo Barbaro Comando la divotione, che era da quei popoli alla Maestà Cesarea prestata, ma resi falaci i suoi perfidi tentati, altrove ridusse i suoi mal nati pensieri. Non però satio il destino fatale d'oprimere questa Piazza, fece che la decorsa settimana prese del fuoco l'Elemento contrario, si che dal medesimo quasi affatto anichilata, à penna de fondamenti le Vestigie si vedon.

Sorti questo horibil Vissuvio con tanta violenza, ed'impetto in quattro Angoli della Città, ch'era divenuta un Etna ardente, un Mongibello sfavillante una Troia fiammegiante, ed'un Inferno attuato.

⁴³ COPIA D'UNA LETTERA Curiosissima scritta da Vienna, Li 24 Giugno 1686. CON DISTINTA RELAZIONE Dell'Abbandonamento fatto da Turchi della Città di PEST, e sue Demolitioni, Et il Perdono che dimanda il Tekeli à sua MAESTA Cesarea. IN VENETIA, M.DC.LXXXVI. Per il Batti. *CON LICENZA DE' SUPERIORI*.

⁴⁴ RELAZIONE Distinta della Resa delle Piazze DI POTACK, REGHENZ, UNGVAR, SARVAR, S. NICOLO', e SARAVAS. Dell'acquisto d'un ricco Convoglio, e del modo col quale è stato condotto il Tekely in Andrianopoli. IN VENETIA, MDC.LXXXV. Per Giovanni Cagnolini, *Con Licenza de' Superiori*.

⁴⁵ DISTINTA RELAZIONE Della Resa DI CASSOVIA All'Armi Imperiali, DI ZOLNOCK, ed altri Luoghi dal Tibisco, Colla Prigionia del Ribelle Tekely seguita in Varadino, e trasmesso incatenato da quel Bassà in Costantinopoli. IN VENETIA, M.DC.LXXXV. Per Giovanni Cagnolini. *Con Licenza de' Superiori*.

Alzavano continue al Cielo le fiamme per emularne il Sole, e con avvio di vampe fù in due ore dalle medeme divorata. Lacrimevole spettacolo il veder la confusione de quei Popoli, che in sì tragica scena altro non vedevano che morte, e terrori. In tal emergenza, chi procurava rapir l'infermo Padre, salvar l'innocente Figlio e da quella avampante pregione trovarne difficilmente alla propria vita il scampo. Sfuggivan scapigliate l'Euridici da quest'Inferno, e l'Helene abbandonate compiangevano questa nova Troia distrutta, e i replicati globi di fumo tentavano d'incenerirne il vicin fiume, che da medemi inondato, non aveva coraggio di contrestare con l'irritato rivale. Che ben gonfio vantava l'haver con focoso esercito distruta ed'incenerita la più bella Città che nella Transilvania vi fosse, colma di popolo, e di considerabili ricchezze, non solo di nationarij, mà de refugiati Valachij ch'ivi era ridoti con il prezioso di loro sostanze, per rendersi sicuri dall'invasioni, e scorrerie de Tartari, che in continuo motto opressi li tengono. Frà viventi non si atrova memoria di fuoco sì orribile, e deluvio sì spaventoso, che con tanta violenza in sì breve tempo avesse barbaramente reccati tal danni. Sin la durezza de più crudi metalli, e le Campane che ivi s'atrovavan scolate con rivi di lacrime cercavano il scampo à sì tragico evento; L'Oro, e l'Argento in liquido humore profuso si vedeva vagabondo scorrer per le mura da mercurio bizaramente vestito, si dilatò il foco nel borgo de Valacki, che in breve restò affatto destruto per esser contiguo alla Città, e alla principal porta dove con maggior fervor questo crudo elemento spruzzava furibondi i suoi sdegni. Non punto mancava l'assidua, e zelante applicatione del Signor Collonelo Baron de Pace ivi comandante delle Cesaree truppe impiegarsi con tutto il corpo dell'esercito alla conservation del Castello, per ilche con il sbarro de mortari, e Cannoni fatte ridur tutte le militie si messe in difesa di conservarsi da Rebelli, e forosciti, che per il più si servono in sì pericolose congiunture a provechiarsi senza pericolo del altrui rapite sostanze, non mancò però farli dal Carnefice piantar un paro d'eminenti forche, ed'altri tragici istrumenti, per rafrenar l'insolenze, che davantaggio si principiavan temerariamente inoltrare. Ne punto tardò la sua diligenza di far levar la Michia, e polvere dell'arsenale, ritirandosi alla porta verso il fiume per essersi dall'altre il fuoco già impadronito. Ne risparmiò fatica imaginabile per salvarne il Castello, che ne stava agonizante per li accessi legni, che per l'aria volavan, e per le continue fiamme che invigorite, e violentate dal Vento, che in quel giorno era assai alterato per esser stimolato da sirocali suoi sdegni da quei Vicini Monti abitanti à suoi propri danni congiurati li videro il combusto fine della Città, ma non del Castello, che con l'ajuto divino restò da tal spettacolo esente. Fra le perdite più segnalate s'annovera una Dama l'haver persi 400000 Fiorini, e 100 Persone sacrificate vittime à così barbaro elemento. Oltre le altre perdite, e di gran rimarcho l'incendiate provizione di grano, vino, e comestibili, sufficienti al mantenimento d'una grossa armata, che in rimetterli negli stimoli dell'urgenze del tempo di usir in campagna, sarà difficile, ed impossibile. Tutto il bagaglio del Sign. Colonello restò preda di quelle fiamme, ch'è di gran consideratione, & a pena hebbe tempo di preservarsi cicatrizzata dal Fuoco la Vita. Non ancora si sono liquidati gl'incendiarij se à posta ne fosse stato posto il Fuoco, ovvero ne fosse accidente dubitandosi molto d'argomentate congiunture, che sijno stati huomeni sodotti da Ribelli, à far spettacolo sì spaventoso. Trovandosi anche la Fortezza di Honot nel'Ungaria Superiore provar l'istessa desgratia, e restarne miseramente consunta, si che accresce maggiormente il sospetto, che per mezzo de rebbelli si venghino reccati tal danni.

Anche in Vienna mentre havevano gl'Animi perplessi in la consideratione di tali incendij.

Giovedì verso il mezzo giorno si accese il Fuoco accidentalmente in una casa dietro la Chiesa del Ospitale, che pose gran alteratione nel popolo, vedendo da un gagliardo vento violentate le fiamme a predirli gran straggie, e à minacciarli considerabil rovine, che senza dubbio sarebbero seguite se con prestezza non vi fossero accorsi li soldati, ed huomeni destinati, con manare, & aqua, ed altri stromenti à simil funtione pertinenti, si che resto il fuoco in breve tempo nelle proprie pretensioni sepolto, e tronchate le gambe di più serpeggiarne in quel fito. Solo cinque Case nelli superiori appartamenti perirono, & altre poche vicine, a precautione che non si avazasse d'avantaggio.

Se però in tutti i tempi il fuoco è stato araldo di Vittorie, speriamo questa Campagna numerarne una Serie, e se con il fuoco il Libico Leone si spaventa, l'Hydra Erculea si estingue il rabbioso Cinocefallo si doma, e il Scorpione si ferisse, Crediamo vederlo armato di vorace fiamma contro l'Idra Ottomana, per rendersi sempre più trionfanti l'Armi Christiane.